

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Україна суттєво покращила позицію у рейтингу «Doing Business – 2014» за індикатором «Отримання дозволів на будівництво» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.idabk.te.ua/index.php?action=page&page_id=119.
2. Мельник Р.С. Система адміністративного права України : [монографія] / Р.С. Мельник. – Х. : Вид-во Харківського нац. ун-ту внутр. справ, 2010. – 398 с.
3. Коломоєць Т.О. Адміністративне право України. Академічний курс : [підручник] / Т.О. Коломоєць. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 576 с.
4. Про Положення про Державну архітектурно-будівельну інспекцію України : Указ Президента України від 8 квітня 2011 р. № 439/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 29. – Ст. 1247.
5. Державна архітектурно-будівельна інспекція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.dabi.gov.ua.
6. Про утворення територіальних органів Державної архітектурно-будівельної інспекції : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 травня 2011 р. № 549 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 40. – Ст. 1643.
7. Територіальні органи Державної архітектурно-будівельної інспекції – інспекції державного архітектурно-будівельного контролю в АР Крим, областях, містах Києві і Севастополі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dabi.uss.gov.ua/inspect.shtm>.
8. Тихомиров Ю.А. Курс адміністративного права и процесса / Ю.А. Тихомиров. – М. : Юрінформцентр, 1998. – 798 с.
9. Про ліцензування деяких видів господарської діяльності : Закон України від 01.06.2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 36. – Ст. 299.
10. Денисюк Д.С. Щодо визначення поняття дозвільної діяльності ДАІ МВС України / Д.С. Денисюк // Форум права. – 2009. – № 1. – С. 138–141. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-1/09ddcdmu.pdf>.
11. Дані Держстату України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rbc.ua/ukr/newsline/show/v-ukraine-na-1-yanvarya-2012-g-kolichestvo-gorodov-sostavilo-03032012114500>.

УДК 35.075.5

**СВІТОВИЙ ДОСВІД ВИРІШЕННЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ
У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ
В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ**

**WORLD EXPERIENCE IN THE RESOLUTION OF PUBLIC-LAW CONTROVERSIES
IN THE INTELLECTUAL PROPERTY SPHERE AND THE WAYS OF ITS
IMPLEMENTATION IN THE LEGISLATION OF UKRAINE**

Трояновська Т.М.,

суддя

Нововодолазького районного суду Харківської області

Статтю присвячено дослідженню світового досвіду вирішення публічно-правових спорів у сфері інтелектуальної власності та визначенню шляхів його імплементації в законодавство України. Із цією метою аналізуються відповідні юридичні джерела, зокрема, такі міжнародні акти, як міжнародні договори, рекомендації, а також практика застосування відповідних інститутів в іноземних країнах. Аналізуються відповідні норми національного законодавства, а також вітчизняна правова доктрина щодо можливості імплементації світового досвіду. Окреслено відповідні напрями вдосконалення національного законодавства про адміністративне судочинство.

Ключові слова: публічно-правовий спір, інтелектуальна власність, медіація, судовий захист, міжнародний досвід.

Статья посвящена исследованию мирового опыта разрешения публично-правовых споров в сфере интеллектуальной собственности и определению путей его имплементации в законодательство Украины. С этой целью анализируются соответствующие юридические источники, в частности, такие международные акты, как международные договоры, рекомендации, а также практика применения соответствующих институтов в зарубежных странах. Анализируются соответствующие нормы национального законодательства, а также отечественная правовая доктрина относительно возможности имплементации мирового опыта. Определены соответствующие направления совершенствования национального законодательства об административном судопроизводстве.

Ключові слова: публично-правовой спор, интеллектуальная собственность, медиация, судебная защита, международный опыт.

The article is devoted to the study of the world experience in the resolution of public-law controversies in the intellectual property sphere and to defining lines of its implementation in the legislation of Ukraine. To this end the relevant legal sources, in particular international acts: international agreements, recommendations and practice of application of the relevant institutions in foreign countries are analyzed. The national legislation and domestic legal doctrine relevant provisions about the possibility of implementation of the world experience are analyzed also. The appropriate directions of improving of the on administrative proceedings national legislation is identified.

Key words: public-law controversies, intellectual property, mediation, legal protection, international experience.

Постановка проблеми. Аналіз чинного адміністративного матеріального та процесуального законодавства, публікацій у юридичній пресі, інших джерел щодо вирішення публічно-правових спорів, які виникають у сфері інтелектуальної власності, дає підстави говорити про наявність окремих проблем правового регулювання вирішення цих спорів. Так, неодноразово наголошувалось на таких проблемах вирішення зазначених спорів, як недостатність належним чином підготовлених суддів [1, с. 300; 2, с. 308; 3], тривалість і недостатня ефективність судових процесів щодо вирішення зазначених спорів [4; 5; 6], необхідність впровадження до Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV (далі – КАС України) [7] міжнародних стандартів адміністративного судочинства щодо розгляду такої категорії справ тощо. Слід констатувати, що на сьогоднішній день у національній юридичній науці бракує досліджень у сфері правового регулювання вирішення таких публічно-правових спорів, що на практиці призводить до неоднозначного визначення таких основоположних властивостей цих справ, як підвідомчість, сторони, а також до невиправдано тривалого вирішення подібних спорів, виконання судами невластивих їм завдань під час їх вирішення тощо. Водночас світова практика розгляду публічно-правових спорів напрацювала значний досвід у цій сфері, причому навіть мають місце рекомендації, що стосуються саме вирішення публічно-правових спорів, які виникають у сфері інтелектуальної власності [8; 9, с. 423–425, 442–448]. Виходячи з наведеного, врахування такого досвіду уявляється корисним для формування теоретичних засад публічно-правових спорів у сфері інтелектуальної власності, а також для вдосконалення правового регулювання їх вирішення.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Основну частину наукових публікацій зосереджено на таких питаннях: теоретичні основи вирішення публічно-правових спорів у цілому [10; 11; 12; 13]; практичні аспекти вирішення цих спорів, проте також не щодо окремих їх категорій [4]; теоретичні основи розгляду окремих категорій публічно-правових спорів і конфліктів (у сфері публічної служби, конфлікти між органами державної влади) [14; 15].

Враховуючи зазначене, **метою** статті є розроблення пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання вирішення судами публічно-правових спорів, які виникають у сфері інтелектуальної власності, на основі вивчення міжнародного досвіду вирішення публічно-правових спорів у цілому та в зазначеній сфері зокрема, з урахуванням особливостей такої категорії спорів.

Вклад основного матеріалу. Дослідження наведених вище та інших юридичних джерел дозволяє виділити такі напрями врахування міжнародного досвіду:

1) вирішення питань щодо запровадження спеціалізованих підрозділів щодо вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності;

2) вдосконалення правового регулювання альтернативних (позасудових) процедур вирішення зазначеної категорії спорів, зокрема медіації;

3) врахування окремих положень Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994 р. (далі – Угода ТРІПС) [8], зокрема щодо забезпечення позову в таких категоріях публічно-правових спорів.

Як уже було зазначено, існуючий судовий порядок розгляду спорів, які виникають із правовідносин інтелектуальної власності, як правило, характеризується тривалістю й недостатньою ефективністю. Слід також звернути увагу, що в таких спорах достатньо часто підлягають одночасному застосуванню норми як публічних, так і приватних галузей права. Наприклад, під час вирішення спору про визнання охоронного документа недійсним застосовуються як публічні норми щодо компетенції конкретного державного органу, так і норми приватного права – під час вирішення питання про відшкодування збитків. Ситуація ускладнюється тим, що нерідко під час вирішення таких спорів не достатнім є володіння суддею лише знаннями в галузі права, на що неодноразово зверталась увага в юридичній літературі. Зазначені та інші чинники привели до активного обговорення питання щодо створення окремих спеціалізованих судів з розгляду виключно спорів у сфері інтелектуальної власності [2, с. 308; 16; 17].

На сьогоднішній день переважає наукова думка щодо необхідності створення таких спеціалізованих судів в Україні [2, с. 308; 16; 17]. Перевагами створення окремих судів у цій сфері називаються значне підвищення професійності розгляду таких справ (підвищення кваліфікації суддів, передбачуваність тощо), розвантаження вищих судів завдяки зменшенню необхідності видання спеціальних роз'яснень у справах таких категорій. Зазначається також про очікуване збільшення питомої ваги таких спорів із часом, що пояснюється зростаючим значенням інтелектуальної власності у світовій економіці взагалі та українській зокрема, що виправдовує створення такої окремої судової юрисдикції [16].

Слід зауважити, що в багатьох іноземних державах існують окремі підрозділи, які спеціалізуються саме на розгляді досліджуваної категорії спорів. Так, у Російській Федерації в лютому 2013 р. створено Суд з інтелектуальних прав, який є спеціалізованим арбітражним судом [18, с. 388–389]. У багатьох розвинених країнах, таких як Німеччина, Данія, Фінляндія, Швеція, у складі судів загальної юрисдикції діють спеціалізовані відділення з розгляду досліджуваної категорії спорів. В інших країнах, таких як Великобританія, Туреччина, діють окремі державні суди, які розглядають лише ці справи. В окремих країнах (Франція, США, Нідерланди) функції з розгляду спорів у сфері інтелектуальної власності покладено на апеляційні суди, які виконують у цих справах функції судів першої інстанції [16]. Слід також зауважити, що основні міжнародні угоди у сфері захисту прав інтелектуальної власності, зокрема Угода ТРІПС, Бернська конвенція, Всесвітня (Женевська) конвенція, не містять спеціальних вказівок на розвиток системи спеціалізованих судів щодо захисту права інтелектуальної власності.

Не оспорюючи доцільність створення окремого спеціалізованого підрозділу в складі судової системи, визнаючи обґрунтованість тез, що висуваються прихильниками створення окремих судів в Україні, вважаємо, що перевагу слід надати тій схемі, за якою такі органи були б підрозділами існуючих судів. Зазначена теза обґрунтовується такими положеннями: 1) одночасне створення системи спеціалізованих судів у цій сфері є досить проблематичним як з організаційної, так і з фінансової точки зору [16]; 2) як зазначалося вище, під час вирішення таких справ достатньо часто підлягають одночасному застосуванню норми як публічного, так і приватного права, що ускладнює підготовку суддів для таких судів; 3) результати інтелектуальної, творчої діяльності використовуються переважно у сфері господарювання з метою отримання прибутку; 4) на сьогоднішній день судова практика свідчить, що одна з найбільш поширених категорій спорів у цій сфері, зокрема спори про визнання недійсними охоронних документів, фактично розглядаються господарськими судами, якими напрацьовано значну судову практику в цьому напрямі; 5) як зазначається в юридичній літературі, господарське право є специфічною галуззю права, яка поєднує в собі норми як публічних, так і приватних галузей права. Керуючись цими міркуваннями, враховуючи існуючий стан розвитку судової системи та судової практики, доцільним уявляється тимчасово створити такі підрозділи при господарських судах, укомплектувавши їх переважно суддями господарських судів. Водночас слід мати на увазі, що такі спори (наприклад, про визнання недійсними охоронних документів) є за своєю суттю публічно-правовими спорами, оскільки стосуються реалізації суб'єктами владних повноважень своєї компетенції; також необхідно враховувати значну специфіку таких справ, що полягає в наявності в судді певного рівня спеціальних знань. Тому за ступенем напрацювання судової практики такими підрозділами пропонується створити окремий судовий орган.

Як уже зазначалося, у Російській Федерації Суд з інтелектуальних прав має правовий статус арбітражного суду. Уявляється, що в Україні третейський суд не може стати універсальною судовою інстанцією з вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності, оскільки відповідно до п. п. 6, 12 ч. 1 Закону України «Про третейські суди» від 11.05.2004 р. № 1701-IV третейські суди не можуть розглядати справи, якщо хоча б однією зі сторін є суб'єкт владних повноважень або нерезидент України [19].

Важливим напрямом імплементації світового досвіду вирішення публічно-правових спорів у сфері інтелектуальної власності до законодавства України про судочинство є вдосконалення правового регулювання застосування позасудових способів вирішення зазначених спорів.

Світова практика розрізняє кілька таких способів: внутрішній перегляд, примирення й медіація, урегулювання шляхом переговорів, арбітраж. Зазначені способи можна виокремити, виходячи з положень Рекомендації Rec(2001)9 Комітету Міністрів

Ради Європи щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами та сторонами – приватними особами, а також Керівних принципів № 15 для кращого виконання Рекомендації щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами та сторонами – приватними особами [9, с. 423–425, 442–448]. Медіація як альтернативний спосіб вирішення адміністративних спорів широко використовується та закріплена на законодавчому рівні в таких країнах, як США, Польща, Німеччина, Велика Британія, Норвегія та інші [20].

Перед тим, як розпочати детальний аналіз щодо вироблення рекомендацій у цьому напрямі, слід визначити сферу нашого дослідження. Так, вважаємо, що до неї недоцільно відносити такі способи, як внутрішній перегляд та арбітраж. Адже відповідно до змісту зазначених вище рекомендацій під внутрішнім переглядом розуміється перегляд спірного рішення, дії чи бездіяльності іншим спеціально уповноваженим органом, тобто вирішення публічно-правового спору в адміністративному порядку, що виходить за межі нашої статті. Щодо такого способу, як арбітраж, то, як зазначено вище, публічно-правові спори не можуть бути предметом вирішення в третейському суді. Тому слід зупинитися на таких способах, як примирення, медіація та врегулювання шляхом переговорів. Аналіз літературних джерел і законодавства дозволяє стверджувати, що ні правова доктрина України, ні законодавство на сьогоднішній день чітко не розрізняють зазначені поняття. Водночас існують певні напрацювання щодо такого способу, як медіація. На сьогоднішній день найпоширенішим є розуміння медіації як виду альтернативного врегулювання спорів, методу вирішення спорів із залученням посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації й проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони самі змогли обрати той варіант рішення, який задовольняв би інтереси й потреби всіх учасників конфлікту [20]. Враховуючи таке її розуміння, а також викладене вище, у подальшому дослідженні всі три наведені способи уявляється доцільним об'єднати одним терміном – «медіація».

Розглядаючи такий спосіб альтернативного вирішення публічно-правового спору, слід звернути увагу на таке: як з'ясовується з визначення медіації, вона, хоч і не обов'язково, пов'язана, як правило, зі взаємними поступками її сторін, спрямованих на досягнення мирової угоди. Як відомо, органи державної влади, місцевого самоврядування, за загальним правилом, не можуть скасовувати, відмінити, визнавати нечинними тощо власні рішення, зокрема й у сфері інтелектуальної власності. Зазначене положення постає насамперед із ч. 2 ст. 19 Конституції України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [21], а також із відсутності відповідних вказівок у законодавчих актах, що визначають правовий статус органів державної влади та місцевого самоврядування. Тому на тій стадії, коли рішення вже прийнято, застосування медіації в адміністративних справах за чинним законодавством є значно ускладненим. Зазначене під-

тверджується судовою практикою, де застосування такого способу вирішення публічно-правових спорів майже не зустрічається.

Водночас, як уявляється, зазначену законодавчу перепону може бути подолано завдяки введенню до законодавства можливості скасування рішень суб'єкта владних повноважень судом на підставі та за результатами проведення процедури медіації, а саме на підставі медіаційної угоди, затвердженої судом. Переваги такої новели зумовлені загальними перевагами медіації щодо судового способу вирішення спорів, серед яких слід відмітити швидкість розгляду справи, істотне зменшення коштів на розгляд справи, оскільки процедура медіації є суттєво дешевшою, ніж процедура розгляду справи в суді.

Запровадження медіації буде також виконанням рекомендацій парламентських слухань на тему «Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування», що затверджені Постановою Верховної Ради України від 27.06.2007 р. № 1243-V [22]. Слід відмітити, що на виконання цієї рекомендації Верховною Радою України було зареєстровано проект закону України «Про медіацію» від 03.07.2013 р. № 2425а-1, спрямований на врегулювання медіації як позасудового способу вирішення спорів [23]. Щодо нього підготовлено проект постанови Верховної Ради України «Про прийняття за основу проекту закону України про медіацію» від 28.02.2014 р. № 2425а-1/П [24].

Запровадження зазначеної вище новели вбачається шляхом введення до Закону України «Про медіацію» норми, яка передбачала би повноваження адміністративного суду щодо скасування рішення суб'єкта владних повноважень, щодо якого відбулася медіація. Аналіз зазначеного вище проекту закону України «Про медіацію» свідчить, що такої норми він не містить. Отже, бажано було б внести до нього відповідні зміни.

Аналіз адміністративного матеріального законодавства, практики застосування медіації в Україні свідчить, що на сьогоднішній день мають місце сприятливі умови для запровадження медіації, причому як законодавчого, так і фактичного характеру. Умови законодавчого характеру полягають в існуванні дискреційних повноважень в окремих суб'єктів владних повноважень, у тому числі й у сфері інтелектуальної власності. Умови фактичного характеру полягають в існуванні значного кола організацій, які займаються питаннями медіації в Україні (Львівська громадська організація «Центр досліджень місцевого самоврядування» [25], благодійна організація «Український центр порозуміння» [26]). Також можна відзначити Український центр медіації, створений при Києво-Могилянській бізнес-школі [27; 28]. Причому перші дві організації надають інформаційну підтримку розвитку медіації в Україні, а Український центр медіації пропонує безпосередньо послуги з медіації.

З іншого боку, існують також фактори, які заважають запровадженню медіації, носять як доктринальний, так і фактичний характер. Яскравим прикладом першого фактора є висновок Комітету

Верховної Ради України з питань верховенства права та правосуддя до проекту закону України «Про медіацію» від 26.06.2013 р. № 2425а, де зазначено, що зміни до КАС України, спрямовані на запровадження такої підстави для закриття провадження в адміністративній справі, як медіація, не можуть застосовуватись у сфері публічного владного управління, оскільки принципи медіації не узгоджуються з конституційними засадами організації та діяльності апарату публічної влади, який має владний статус, імперативність його волевиявлення для іншої сторони в медіаційному процесі на основі законодавства [29]. Щодо чинників фактичного характеру, то на практиці слід відмітити найрішучіше прагнення суб'єкта владних повноважень до відстоювання своєї позиції та, як правило, небажання йти на компроміс. Зазначене підтверджується також даними статистики розгляду справ адміністративними судами щодо співвідношення кількості винесених судових рішень (по суті спору) та поданих апеляційних скарг на судові рішення в цивільному, господарському й адміністративному судочинстві у першому півріччі 2013 р.: у цивільних справах – 329,9 тис. та 63,3 тис.; у господарських – 32,9 тис. та 18 тис. (як на рішення, так і на ухвалу); в адміністративних – 123,4 тис. та 103,4 тис. відповідно [30].

Щодо позиції, викладеної в зазначеному вище висновку, можна викласти слушну думку (і ця позиція, як уявляється, більше відповідає міжнародному досвіду вирішення публічно-правових спорів) про те, що досягнення компромісу між органом публічної адміністрації та громадянином є одним із пріоритетів діяльності держави й органів місцевого самоврядування, виходячи з положень ст. 3 Конституції України, а також таких принципів державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, як служіння народу України, гуманізм і соціальна справедливість, а також пріоритет прав людини й громадянина [5].

Щодо «принципової» позиції, що займається суб'єктом владних повноважень із приводу свого рішення в конкретній ситуації, то для запобігання таким явищам достатньо, як уявляється, запровадити до адміністративного матеріального законодавства обов'язок суб'єктів владних повноважень у сфері інтелектуальної власності сприяти особам у застосуванні медіації. Адміністративний суд у випадку ігнорування цих норм таким суб'єктом повинен винести окрему ухвалу в порядку, передбаченому ст. 166 КАС України. Як уявляється, зазначена новела узгоджується з досвідом застосування медіації в публічно-правових спорах у США [31].

У юридичних публікаціях відмічається, що «медіабельними» є категорії публічно-правових спорів, передбачені п. п. 1, 2, 5 ч. 2 ст. 17 КАС України [5]. В аспекті правовідносин інтелектуальної власності найбільший інтерес представляють спори, передбачені п. п. 1, 5 ч. 2 ст. 17 КАС України. Зокрема, як приклад справ, передбачених п. 1, можна навести спір щодо рішення суб'єкта владних повноважень щодо накладення адміністративного стягнення за

порушення законодавства у сфері інтелектуальної власності. Як приклад спорів, передбачених п. 5 ч. 2 ст. 17 КАС України, можна навести звернення суб'єкта владних повноважень до суду з позовом про застосування до суб'єктів господарювання спеціальних санкцій за порушення Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. № 959-ХІІ [32].

Наведений матеріал дає підстави ставити на розгляд доцільність в адміністративному судочинстві таких новел: 1) обов'язок судді роз'яснити сторонам про можливість медіації; 2) надання суддям повноважень щодо контролю законності медіаційної угоди та її затвердження; 3) надання суддям повноважень щодо видачі виконавчих листів за медіаційною угодою або ухвалою про її затвердження за необхідності. Вважаємо, що для вирішення окремих категорій публічно-правових спорів у сфері інтелектуальної власності медіація є корисним і бажаним способом їх вирішення.

Останнім напрямом врахування світового досвіду вирішення публічно-правових спорів у сфері інтелектуальної власності визначено врахування окремих положень Угоди ТРІПС, зокрема щодо забезпечення позову в таких категоріях публічно-правових спорів. Відповідно до ч. 1 ст. 48 Угоди ТРІПС органи судової влади повинні мати право наказувати стороні, за вимогою якої було вжито заходи та яка зловживає процедурами контролю, надати стороні адекватну компенсацію за шкоду, завдану їй внаслідок такого зловживання. Практика розгляду судами спорів у сфері інтелектуальної власності

свідчить про актуальність застосування таких заходів забезпечення позову в спорах щодо порушення права інтелектуальної власності, які можуть призвести до істотних збитків в діяльності осіб, щодо яких вони застосовуються, або інших осіб. Це такі способи забезпечення позову, як арешт, зупинення продукції на митниці (недопущення її до обігу). В окремих випадках за позовами до державних органів у сфері інтелектуальної власності мають місце також клопотання про застосування таких заходів забезпечення позову, як заборона суб'єкту владних повноважень видавати свідоцтва третім особам [33] або заборона третій особі в справі відчувати свідоцтво [34]. Аналіз відповідних положень (ст. ст. 117, 118 КАС України) свідчить, що КАС України не передбачає відшкодування збитків, завданих відповідачеві або третім особам заходами забезпечення позову. Слід відмітити, що в юридичній літературі не заперечується можливість пред'явлення такої вимоги в порядку адміністративного судочинства [35]. Водночас слід звернути увагу, що відповідні положення мають місце як у Цивільному процесуальному кодексі України від 18.03.2004 р. № 1618-IV, так і в Господарському процесуальному кодексі України від 06.11.1991 р. № 1798-ХІІ. Тому вважаємо, що логічно було би внести відповідні зміни й до КАС України. Оскільки відсутність таких норм створює поле для зловживань і надає судді можливість відмовляти відповідачу, третій особі у відшкодуванні таких збитків, навіть за очевидної неправомірності їх прийняття, мотивуючи це ч. 2 ст. 19 Конституції України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Право інтелектуальної власності: академічний курс / [О.П. Орлюк та ін.] ; за ред. О.П. Орлюка, О.Д. Святоцького. – К. : Ін Юре, 2007. – 696 с.
2. Мельник О.М. Проблеми охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності в Україні : [монографія] / О.М. Мельник. – Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2002. – 362 с.
3. Про Рекомендації парламентських слухань «Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування» : Постанова Верховної Ради України від 27.06.2007 р. № 1243-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 45. – Ст. 524.
4. Способи вирішення публічно-правових спорів з органами влади : [практ. посібник] / Л.Б. Сало. – Дрогобич : Коло, 2009. – 112 с.
5. Лиско А. Проблеми впровадження та проведення медіації в адміністративному судочинстві в Україні / А. Лиско // Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку : зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. – К. : Європейський університет, 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cdms.org.ua/index.php/uk/addressing-public-arguments-mn-ua/mediation-and-negotiation-mn-ua/298-2012-05-25-05-56-05.html>.
6. Белінська О.В. Медіація – альтернативне вирішення спорів / О.В. Белінська // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – № 1(5). – С. 158–173.
7. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV // Офіційний вісник України. – 2005. – № 32. – Ст. 1918.
8. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994 р. // Система інформаційно-правового забезпечення «Ліга-Закон» станом на 19.06.2014 р.
9. Міжнародні стандарти у сфері судочинства. – К. : Істина, 2010. – 488 с.
10. Тимошенко К.О. Публічно-правовий спір як предмет юрисдикції адміністративних судів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / К.О. Тимошенко. – К., 2012. – 20 с.
11. Хлібороб Н.Є. Публічно-правовий спір як предмет юрисдикційної діяльності адміністративного суду : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Н.Є. Хлібороб. – Л., 2012. – 22 с.
12. Бринцева Л.В. Сутність адміністративно-правових спорів та особливості адміністративного порядку їх вирішення в Україні : [монографія] / Л.В. Бринцева. – Х. : Юрайт, 2012. – 208 с.
13. Писаренко Н.Б. Адміністративно-правові спори (удосконалення порядку вирішення) : [монографія] / Н.Б. Писаренко, В.А. Сьоміна. – Х. : Право, 2012. – 136 с.
14. Гасанова А.К. Адміністративно-правові засади вирішення конфліктів в діяльності органів виконавчої влади : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / А.К. Гасанова. – О., 2011. – 215 с.
15. Цуркан М.І. Правове регулювання публічної служби в Україні. Особливості судового розгляду спорів : [монографія] / М.І. Цуркан. – Х. : Право, 2010. – 216 с.

16. Бочарова Н.В. Судебная реформа в Украине и проблема создания специализированных судов по интеллектуальной собственности / Н.В. Бочарова [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.stationline.org.ua/index.php/pravo/62/8529-sudebnaya-reforma-v-ukraine-i-problema-sozdaniya-specializirovannykh-sudov-po-intellektualnoj-sobstvennosti.html>.
17. В Україні можуть створити патентний суд [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zik.ua/ua/news/2013/05/20/409512>.
18. Зенин И.А. Право интеллектуальной собственности : [учебник] / И.А. Зенин. – М. : Юрайт, 2014. – 620 с.
19. Про третейські суди : Закон України від 11.05.2004 р. № 1701-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 35. – Ст. 412.
20. Медіація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Медіація>.
21. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 21 лютого 2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
22. Про Рекомендації парламентських слухань «Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування» : Постанова Верховної Ради України від 27.06.2007 р. № 1243-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 45. – Ст. 524.
23. Про медіацію : проект закону України від 03.07.2013 р. № 2425а-1 // Система інформаційно-правового забезпечення «Ліга-Закон» станом на 24.05.2014 р.
24. Про прийняття за основу проекту закону України «Про медіацію» : проект постанови Верховної Ради України від 28.02.2014 р. № 2425а-1/П // Система інформаційно-правового забезпечення «Ліга-Закон» станом на 24.05.2014 р.
25. Про Львівську громадську організацію «Центр досліджень місцевого самоврядування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cdms.org.ua/index.php/uk/about-centre-lmn/centre-mn-ua.html>.
26. Про благодійну організацію «Український центр порозуміння» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uccg.org.ua/index.html>.
27. Місія і задачі Українського центру медіації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrmediation.com.ua/ua/about_center/mission_and_objectives.
28. Про Києво-Могилянську бізнес-школу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmbs.ua/uk/Pro_kmbs.
29. Висновок Комітету Верховної Ради України з питань верховенства права та правосуддя до проекту закону України «Про медіацію» від 26.06.2013 р. № 2425а // Система інформаційно-правового забезпечення «Ліга-Закон» станом на 16.06.2013 р.
30. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції у I півріччі 2013 р. (за даними судової статистики) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/34DFFD847D91A549C2257C0B004E5AC0](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/34DFFD847D91A549C2257C0B004E5AC0).
31. Лиско А. Використання позасудових способів вирішення публічно-правових спорів у США / А. Лиско // Теоретичні та практичні проблеми застосування адміністративного та кримінального законодавства. – Л. : Юридичний факультет ЛНУ ім. І. Франка, 2011. – С. 31–34. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cdms.org.ua/index.php/uk/addressing-public-arguments-mn-ua/mediation-and-negotiation-mn-ua/298-2012-05-25-05-56-05.html>.
32. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон УРСР від 16.04.1991 р. № 959-XII : станом на 27.03.2014 р. // Голос України. – 1991. – № 112.
33. Про відмову щодо вжиття заходів забезпечення позову : ухвала Окружного адміністративного суду м. Києва від 08.01.2013 р. № 826/160/13-а [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28594841>.
34. Про відмову щодо вжиття заходів забезпечення позову : ухвала Окружного адміністративного суду м. Києва від 27.03.2013 р. № 826/160/13-а [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30299740>.
35. Науково-практичний коментар до ст. 118 Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV Цивільного кодексу України // Система інформаційно-правового забезпечення «Ліга-Закон» станом на 10.05.2014 р.